

TANULMÁNYOK

Szécsi Gábor

Nyelv, kommunikáció, média

Bevezetés

Az információ korában a mindennapi kommunikáció lényegi mozzanatává válik a különböző kommunikációs technológiák gyakori váltogatását, sőt nem egyszer egyidejű használatát feltételező, sokcsatornás kommunikáció. A sokcsatornás kommunikáció során az egyes kommunikációs technológiák használta más és más (fizikai vagy virtuális) közösségi formához való tartozás élményével jár együtt. Ezek a különböző kommunikációs szituációkból és szerepekből táplálkozó közösségi kötődések a kommunikációs technológiák gyakori váltásával vagy egyidejű alkalmazásával teszik többretegűvé és hajlékonyá a kommunikáló ember identitását.

Tanulmányomban arra kívánok rávilágítani, hogy ezt a közösségi identitást meghatározó folyamatot egy, az új kommunikációs technológiákhoz köthető nyelvhasználati mód kialakulása és terjedése alapozza meg. Amellett fogok érvelni, hogy az új kommunikációs technológiák expanziója egy globálisan észlelhető jelentéstani fejleményhez vezet. Ennek lényege, hogy az újmédia közegében mind nagyobb kommunikációs szerephez jutó szóbeliség és multimedialitás a nyelv jelentéstani értelemben vett képiesedéséhez, a gondolkodás folyamatát és a tudat szerkezetét egyaránt meghatározó új nyelvhasználati szokások kialakulásához vezet. Ezek a nyelvhasználati szokások jelentős mértékben hozzájárulnak a sokcsatornás kommunikációhoz köthető gyors közösségi szerepváltásokhoz, a különböző közösségi nyelvek és kommunikációs szituációk közeledéséhez, a közösségi határok elmosódásához, azaz a közösségek mediatizálódásához. Sőt mi több, az új közösségfogalom születésének, az új közösségi formák létrejöttének egyúttal forrása is az új médiumok közegében átalakuló nyelv, amelynek képies jellege mély nyomokat hagy a kommunikáló ember tudatának szerkezetében, önmagáról és a kommunikációs cselekvéseit meghatározó közösségi viszonyokról alkotott képében. Mint arra a későbbiekben rávilágítok mindez a nyelvi kreativitás eddig ismeretlen mintázatainak kialakulását is feltételezi. Az új kommunikációs technológiák használatával egyre elterjedtebb eszközzé váló nyelvi játékok, rövidítések, humor, kép-szó kombinációk alkalmazásával a hétköznapi nyelvhasználók a nyelvi jelentés kreatív dizájnereiként

kommunikálnak egymással. A nyelvi kreativitás a mindennapi nyelvhasználat közösségformáló jelenségévé válik.

1. Közösségépítő nyelv az információ korában

Az elektronikus kommunikációs technológiák használatának társadalmi következményeit vizsgálva azt látjuk, hogy az információ korában kialakuló közösségi kötelékekkel kapcsolatban egyre kevésbé tartható fent a virtuális-fizikai megkülönböztetés. A közvetített kommunikáció korábbi korszakaiban virtuálisnak tekintett közösségek társadalmi tőkével rendelkező valós közösségekként kezdenek működni értelmetlenné téve a virtuális-fizikai különbségtételt az alapvető közösségi formák meghatározásakor. Az újonnan megszülető közösségi identitások és kötelékek immár sokkal inkább a globális-lokális, semmint a virtuális-valós fogalmi kettősség jegyében ragadhatók meg. És miként a virtuális közösségek kialakulásának, úgy ennek a folyamatnak az alapjait is a közösségépítő nyelv terén bekövetkező jelentéstani, nyelvtani változásokban kell keresnünk.

Az elektronikus kommunikáció új, közösségépítő nyelvi világa két szakaszban fejlődött ki. Az első állomást a telefon, rádió és televízió használatával kibontakozó új típusú szóbeliség jelentette, amely a nyomtatásos írásbeliség mellett egyre meghatározóbb szerephez jutott a mindennapi információcserék folyamatában. Ez az új típusú szóbeliség az első világos és megkérdőjelezhetetlen jele volt egy, az írásbeliség dominanciáját elutasító posztliterális kultúra születésének. Ez a Walter J. Ong által „másodlagos szóbeliségnek” nevezett új médium erőteljes nyomokat hagyott a nyelvben és a gondolkodásban (Ong 1982). Vitathatatlanul egy új, közösségépítő nyelv születését jelezte, amely egyszerre hordozta magán az írásbeliség előtti, ún. „elsődleges szóbeliség” és az írásbeliség jegyeit. Ez a szóbeliség és írásbeliség közeledését feltételező új médium egyúttal új közösségi formák, közösségi kötődések alapjává is vált; használata egyre inkább hozzájárult a virtuális és fizikai közösségek között húzódó határvonalak elmosódásához.

Amíg a „másodlagos szóbeliség” megjelenése a szóbeliség és írásbeliség közeledését vonta maga után, addig az elektronikus kommunikáció nyelvének második fejlődési szakaszát jellemző kommunikációs kultúrában ennek a közeledésnek az eredményeként már egy új nyelv kialakulásáról is beszélhetünk. Az internet és a mobilkommunikáció széleskörű elterjedésével a mindennapi kommunikáció lényegi elemévé váló multimedialitás, vagy ahogy Michael Heim nevezi, „hipermédia” (Heim 1998) sajátos képies nyelve révén felgyorsítja és egy új nyelvi struktúra alapjává teszi a szóbeliség-írásbeliség konvergenciát. Az újonnan megszülető nyelvi világ azonban nem egyszerűen csak a szóbeli és írásbeli nyelv keveréke. Ez a nyelv több, mint a két ősrégi kommunikációs technológia sajátosságainak egyvelege, vagy Naomi Baron metaforájával élve, mint a szóbeliség és írásbeliség „kentaurja”

(Baron 2000). Egy olyan új médium létét feltételezi ugyanis, amely az internet- és mobilkommunikáció közegében a kép, a hang és az írott szó eddig nem tapasztalt kölcsönhatásával teremti meg a nagy mennyiségű információ gyors és hatékony cseréjének feltételeit. A számítógép és a mobiltelefon által mediatizált kommunikáció nyelve egy, a szóbeliségtől és a hagyományos írásbeliségtől egyaránt különböző harmadik médiumként válik a mindennapi kommunikáció meghatározó eszközévé és egyúttal a szóbeliség-írásbeliség konvergencia motorjává. Ez az új médium, amit David Crystal *Language and the Internet* című átfogó munkájában „netbeszédnek” nevez, tehát sajátos multimediális jellege révén válhat egy, a szóbeliségtől és írásbeliségtől egyaránt eltérő, új kommunikációs technológia alapjává (Crystal 2004).

Az internet és a mobilkommunikáció közegében kifejlődő médium tehát olyan nyelv, amely a szóbeliség, az írásbeliség és az új technológiák közvetítette multimediális nyelv sajátosságait kombinálva határozza meg mindennapi kommunikációs folyamatainkat és ezzel együtt a nyelv funkciójával kapcsolatos képzetünket, elvárásainkat. Nem feledkezhetünk meg ugyanakkor a rádió, televízió és telefon által életben tartott „másodlagos szóbeliségről” sem, amelyet a „netbeszéd” nem felvált, hanem a maga új lehetőségeivel kiegészít. A „másodlagos szóbeliség” a kép és a beszéd, amíg a „netbeszéd” a kép és a szöveg folyamatos interakcióját vonja maga után. Azaz a két médium között a képiség jelenti az elsődleges kapcsolódási pontot. E képiség révén kerülhet egymással folyamatos kölcsönhatásba a „másodlagos szóbeliség” és a „netbeszéd” a különböző kommunikációs technológiák használatára épülő sokcsatornás kommunikáció közegében. Ez a kölcsönhatás pedig mindinkább egy olyan nyelvi struktúra kialakulásának irányába mutat, amely a szóbeli és írásbeli kommunikációs nyelv eddig nem tapasztalt egységét valósíthatja meg a mindennapi kommunikáció közegében.

Az újonnan születő nyelvi struktúra tehát a hálózati társadalom nyelve, amely sajátos képiessége révén válik alkalmassá az egyre összetettebbé váló közösségi viszonyok és szerepek megjelenítésére és működtetésére. A továbbiakban ezért ennek a képiességnek az ismérveit kívánom megvilágítani. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy miként válhat az elektronikusan közvetített kommunikáció nyelve közösségépítő nyelvvé a hálózati társadalom korában. Ennek során mindenekelőtt arra az alapproblémára térek ki, hogy a kommunikációs szituációk fogalmi reprezentációi, hogyan befolyásolják fogalmi világunkat, így például a közösségről vagy a társadalomról alkotott fogalmunkat.

Mielőtt azonban kitérnék arra, hogy ennek a felfogásnak jegyében hogyan határozhatjuk meg a „másodlagos szóbeliség” és a „netbeszéd” képiességének ismérveit, a közösségek mediatizációjának nyelvi alapjait, a következőkben arra szeretnék rávilágítani, hogy milyen lehetőségekkel és

korlátokkal kell számolnunk a technológiai determinizmus narratológiai alapokon való újragondolásakor.

Aligha vitatható, hogy az újmédia, újtechnológia expanziójának kulturális hatásain elgondolkodó szerzők előbb vagy utóbb szembesülnek a problémával: leírhatók-e az észlelt jelenségek az új kommunikációs technológiák és tudatfolyamataink belső viszonyának hipotéziséből kiindulva, vagy el kell vetnünk azt a feltevést, hogy a technológia az emberi tudás összetevőjeként determinálná a többek között a technológia használatának következményeiről is intenzív diskurzusokat kezdeményező ember gondolkodását, fogalmi és nyelvi világát. Ennek oka lehet többek között az is, hogy a kortárs tudomány kiváló alapokat kínál a kérdéskör interdiszciplináris megközelítésére, a technológiával kapcsolatos humán- és társadalomtudományi terminológiai apparátus újragondolására. Miért ne kapnának tehát a lehetőségen azok a vállalkozó kedvű gondolkodók, akik a technológia és tudat intim relációinak feltételezésével próbálnak rávilágítani a technológia kultúraformáló szerepére. Számukra éppúgy kiváló adalékokkal szolgál ma ehhez a kísérlethez a kognitív nyelvészet, narratív pszichológia, neurobiológia, mint például e tudományok jegyében fogalmi készletét frissítő tudatfilozófia.

Az ilyen jellegű vizsgálódásoknak tehát nem kisebb a tétje, mint valamiféle választ sugallni arra az Orbán Jolán „Újmédia, újtechnológia, újirodalomelmélet” című tanulmányában is citált derridai kérdésre, hogy vajon rendelkezhetünk-e valaha is olyan fogalmi apparátussal, amely révén „az eseményt is és a gépet is, mint két összeegyeztethető, sőt elválaszthatatlan fogalmat” leszünk képesek elgondolni. Más szóval, alkalmasak leszünk-e majd olyan elméleti modellek megalkotására, amelyek lehetőséget kínálnak számunkra arra, hogy az újtechnológiát sokkal inkább az emberi tudás komponenseként, semmint opponenseként közelíthessük meg valahogy úgy, ahogy Michael Heim is sugallja *The Metaphysics of Virtual Reality* című könyvében (Heim 1993). Ilyen fogalmi apparátus és modellek nélkül ugyanis a technológia és a kultúra kölcsönhatásának hipotézise sem lehet több a technológiával kapcsolatos valamilyen szerzői attitűd megjelenítésénél, azaz, miként Mark B. Hansen írja az *Embodying Technesis: Technology Beyond Writing* című kötetében, a technológia diskurzusba helyezésénél (Hansen 2000). Ez pedig nem jelent mást, mint a technológiát valamilyen életérzésünk megjelenítése céljából alkalmazott reprezentációként, vagy trópusként, semmint a gondolkodást, nyelvet ténylegesen determináló fizikai valóságként felfogni. Ez a kortárs kritikai elméleteket átható és Hansen által technézisnek nevezett jelenség egyfajta szerzői attitűdként, filozófiai és retorikai stratégiaként egyaránt tetten érhető Freud, Heideggert, Derrida, Lacan, vagy éppen Foucault technológiaértelmezéseiben. A közös cél, hogy a gondolkodás és nyelv autonómiájának, prioritásának megsértése nélkül nyissák meg

gondolati rendszereiket az opponensként vagy komponensként megközelített materiális valóság, a technológia előtt. Ennek következtében a technézés valamilyen formáját befogadó modern és posztmodern gondolkodók műveiben a technológia nem önmagában jelenti vizsgálódás tárgyát, hanem, mint arra a Hansen könyvét elemző Orbán Jolán már idézett tanulmányában is felhívja a figyelmet, a „másság konkrét helyettesítőjeként” mindig valamilyen elméleti célnak alárendelve (Orbán 2015). Úgy gondolom, hogy tanulságos példa lehet erre Heidegger technológia-kritikája, amit a tudás komponensévé vált technológiától való félelem mint életérzés táplál. Mint arra Heim Heidegger Hebel – Der Hausfreund (1957) című munkája kapcsán rávilágít, a technológia és a lét bensőséges viszonyán elgondolkodó Heidegger világosan látta, hogy a technológia lényegének nevezett tartalom átalakítja az emberi létet, aminek hatására az emberi célok és tevékenységek eltorzulnak; a technológia „beszivárog” az emberi egzisztencia legbensőbb zugaiba átalakítva a tudás, gondolkodás és nyelv struktúráját (Heim 1993). Más szóval, a technika lényegét tekintve emberi létmódként funkcionál és válik a végzetünké.

Noha nem kétséges, hogy Heidegger kritikája elsősorban az új kommunikációs technológiák mechanikus működésének nyelvre és gondolkodásra gyakorolt lehetséges hatásaira fókuszál, a technológia által determinált kultúra víziójával koncepciója a technológia általános kritikájává terebélyesedik. Ezért bár nagy a kísértés arra, hogy a technológiai determinizmus valamely sajátos filozófiai verzióját fedezzük fel e kritika hátterében, a kritikai megközelítés keretében instrumentalizált technológiafogalom egyértelművé teszi: a technológia a tudás opponenseként válik érdekessé Heidegger számára. Ettől függetlenül a Hansen által technézésnek nevezett gondolkodói szemléletmód megfelelő fogalmi, elméleti alapok hiányában, vagy éppen a kritikai attitűdök felerősítése céljából megjelenhet azokban a kísérletekben is, amelyek a technológia gondolkodásra, nyelvre és általában véve emberi kultúrára gyakorolt hatását hangsúlyozó technológiai determinizmus valamilyen formáját, esetleg kritikai verzióját jelenítik meg. Ami persze önmagában véve paradoxonnak tűnhet, ha a technológiai determinizmus eredeti, Marshall McLuhan munkásságához köthető koncepciójából indulunk ki. Hogy mégsem az, arra éppen McLuhan Heidegger kapcsolatos sorai világítanak rá: „A Heidegger kitűnő nyelvelmélete iránti rajongás könnyen származhat az elektronikus miliónk metafizikai organicizmusába való naiv belemerítkezésből. /.../ A nyomtatás nem jó, és nem is rossz, de bármilyen erő hatásainak nem ismerete katasztrófa, különösen egy olyan erő esetében, amelyet magunk alkottunk” (McLuhan 1962. 66). Az persze már egy másik kérdés, hogy a főként művelődés-, média- és nyelvtörténeti, etnográfiai, kulturális antropológiai kutatásokra épülő technológiai determinizmus képviselői is adósak maradtak a technológia, nyelv és tudás belső kapcsolatát megvilágító koherens elmélet kidolgozásával.

E nélkül a különböző tudományterületekhez köthető kutatási eredmények technológiai determinizmus jegyében történő szintézise egy sajátos redukcionizmusba tokolló, intuitív alapokon konstruálódó modell benyomását keltheti a felfogást kritikusan megközelítőkből.

Valószínűleg egy koherens elmélet megalkotása iránti igény terelte Hansen érdeklődését is a kognitív nyelvészet és narratív pszichológia keretein belül kiérlelt embodiment koncepció irányába. A fentiekben hivatkozott *Embodying Technesis* című könyvében ugyanis egy ilyen teória tükrében kíván arra rámutatni, hogy a technológiai változások hogyan tették elavulttá a technológiáról mint gépről és szövegről alkotott képzeteket. Hansen a technológia szerepének újragondolása mellett érvelve arra hívja fel a figyelmet, hogy a radikális technológiai változások – a gőzgéptől az internetig és a virtuális valóságig – alapvetően változtatták meg az észlelés feltételeit, és ezáltal átalakították a modern tapasztalat uralkodó struktúráit is. A technológiák és az emberi testek közötti dinamikus kölcsönhatás, a technológiai változások diffúz következményei és a kortárs ágensek kollektív megtestesült tapasztalatai közötti belső viszony hangsúlyozásával Hansen így lényegében egy, az embodiment koncepció jegyében újraértelmezett technológia determinizmus mellett érvel. Kísérlete akkor vezetne egy igazán plauzibilis magyarázat kidolgozásához, ha meggyőző leírást kínálna arról a folyamatról, hogy miként válnak az ember-technológia kölcsönhatásból keletkező megtestesült tapasztalatok a technológiáról folytatott diskurzusokat is meghatározó fogalmi viszonyok forrásává. Így világossá tehető lenne az is, mit jelent megtestesült ágensként élni az új technológiák által drasztikusan megváltoztatott érzékszervi tapasztalatok korában. Ezzel lépésre azonban Hansen már nem vállalkozik. Ahhoz, hogy kísérletét továbbgondoljuk, vissza kell vezetnünk az általa kínált modellt a koncepcionális alapokhoz, és meg kell találnunk egy olyan fogalom helyét ebben a teóriában, amely révén valamiféle választ tudunk sugallni arra a kérdésre, hogy miként válhat a technológia mint eszköz és tartalom inherens részévé az emberi tudásnak. Ez pedig nem más, mint a narratíva fogalma, amely a tapasztalat és fogalom közötti viszony megjelenítésével segítségünkre lehet a gép és esemény (Derrida), technika és esemény (Heidegger) intim viszonyára vonatkozó kérdések megválaszolásában; de alapként szolgálhat például annak a problémának a tisztázásához is, hogy a digitális kultúrában megszülető új, hibrid (virtuális-valós) közösségi formák hogyan válhatnak a közvetett, személyközi szervezeti bizonytalanságon alapuló bizalmi folyamatokká.

A továbbiakban ezért a Hansen-féle kísérlet továbbgondolásaként arra kívánok rávilágítani, hogy egy narratológiai megközelítés keretében miként tehető még érzékelhetőbbé az embodiment teória relevanciája az újmédia, újtechnológia emberi gondolkodásra gyakorolt hatásának tisztázásakor. Ennek során amellettt kívánok érvelni, hogy valamely információtovábbításra

szolgáló kommunikációs technológia két szinten válhat tudásfolyamataink komponensévé: egyrészt a vele kialakult fizikai kölcsönhatás a nyelvnél alapvetőbb testi tapasztalatok révén reprezentálódik az elme számára mintegy inherens módon formálva a nyelvi jelentést meghatározó fogalmi viszonyokat, másrészt a technológia által közvetített narratívák közül a technológia használatához kötődő implicit vagy keretnarratívák énépítő narratívákként befolyásolják az információk interpretálásának folyamatát. Ennek a két szinten zajló folyamatnak az alapját az elme narratívaalkotó és –felismerő képessége jelenti, aminek részletes vizsgálata egyúttal magyarázatot kínálhat a technológia diskurzusba helyezésének jelenségéről is. Ezt a processzust ugyanis egyszerre determinálja a technológiával kialakult kölcsönhatás belső tapasztalata (azaz minden technológiával kapcsolatos nyelvi aktus háttérében a technológiával kapcsolatos testi kölcsönhatások fogalmi reprezentációja rejlik), valamint a technológia által közvetített narratívák egy részének énépítő narratívákként való interiorizálása. Úgy vélem tehát, hogy ebben a megközelítésben komplexebb képet kaphatunk a Hansen „neodekonstruktív” kritikai elemzéseinek fókuszába került technézis diszkurzív működéséről is, és persze arról, hogy miként funkcionálhat az információ korában az újmédia, újtechnológia tudásfolyamataink komponenseként.

Az újmédia kulturális hatásait filozófiai megközelítésben tárgyaló Hansen már idézett könyvében, valamint *New Philosophy for New Media* (2004) című munkájában tehát arra hívja fel a figyelmet, hogy a digitális technológiához köthető új médiumok (másodlagos szóbeliség, másodlagos írásbeliség) konvergenciájának és szövegalkotási eljárásokra gyakorolt hatásának vizsgálata szükségszerűen vezet el a régi és új kommunikációs technológiák, a hagyományos és digitális kultúra viszonyának újraértelmezéséhez, és ennek jegyében egy újmédiaesztétika, vagy újmédiailrodalomelmélet kidolgozásához (Orbán 2015). A digitális technológia mint az életvilágunkat és társadalmi viszonyainkat determináló új életforma ugyanis alapvetően változtatja meg az észlelés feltételeit, a modern tapasztalat uralkodó struktúráit. Ezért a kérdéskört kutatóknak célszerű a technológiák és az őket használók testi valósága közötti dinamikus kölcsönhatásra, a technológiai változások diffúz hatásaira és az új technológiák révén információt továbbító és befogadó individuumok kollektív megtestesült tapasztalatai közötti dinamikus kölcsönhatásra fókuszálni, ha a digitális média expanziója ürügyén új megvilágításban kívánják helyezni a tudásfolyamatok és a technológia bensőséges viszonyával kapcsolatos feltevéseket. Ez pedig azt jelenti, hogy a technológia emberi tapasztalatra gyakorolt hatását nem lehet pusztán a nyelvben megragadható dimenziókra korlátozni, hanem olyan modelleket kell alkotni, amelyek révén választ kaphatunk arra a kérdésre, hogy az emberi megismerés hogyan integrálódhat a technikai eszközök világába, és ennek eredményeként a technológia miként válhat az emberi kognitív rendszer

mindennapi gondolkodásunkat és cselekvéseinket meghatározó, integráns elemévé.

Ahhoz, hogy egy ilyen irányú modellalkotás irányába elindulhassunk, el kell fogadnunk az alapvetést: valamely nyelvet és kultúrát megérteni mindenekelőtt annyit jelent, mint megragadni, hogy a kogníció miként születik meg a testi és fizikai valóságokból. Létezik tehát egy olyan rendkívül érzékeny és interaktív tapasztalati terület, amely megelőzi a nyelvi reprezentációt, és amelyet joggal tekintünk a megismerés valamely formájának. Hansen úgy véli, hogy ez a terület olyan nonverbális közvetítőkként működik, amelyen keresztül az emberek a technológiát annak anyagságában tapasztalják meg. Így élhetjük meg a technológiát életünk fontos tapasztalataként, azon túl, ahogy a nyelvben megjelenik. A megtestesült befogadás folyamata tehát kulcsfogalom lehet az ember és technológia viszonyának magyarázatában.

Ha tehát meg akarjuk érteni, hogy az újmédia mint kommunikációs technológia miként válhat tudásfolyamataink komponensévé, mindenekelőtt tisztáznunk kell, hogy hogyan reprezentálódhat a vele kialakult fizikai kölcsönhatás a nyelvnél alapvetőbb testi tapasztalatok révén az elme számára mintegy inherens módon formálva a nyelvi jelentést meghatározó fogalmi viszonyokat. Ahhoz, hogy a Hansen által javasolt koncepciót stabilabb alapokra fektethessük, világossá kell tennünk, hogy ennek a koncepciónak a háttérében egy olyan jelentéstani elképzelés rejlik, amely szöges ellentétben áll azzal az analitikus filozófiával a kései Wittgenstein nyomán évtizedekig uralkodó behaviorista felfogással, amit Wilfrid Sellars „pszichológiai nominalizmus”-nak nevezett (Sellars 1963), és aminek képviselői tagadják, hogy a szavak jelentésüket a tudat intencionalitásához kötődő, érzeteredetű fogalmakból nyernék. Összhangban van viszont több olyan nyelvpszichológiai, neurobiológiai modellel is, amelyek gyújtópontjába cselekvés, fogalom és nyelv kapcsolatának problematikája került. Gondolok itt például George Lakoff (1987, 1993, 2008a, 2008b), Antonio Damasio (1996, 2010), Mark Johnson (1987, 2007) Gerald Edelman (1987, 1992) vagy Patricia S. Churchland (1986) kutatásaira.

E célból térek ki a továbbiakban a kommunikációs technológiák történetének másik fontos fejezetére; az elektronikus médiumok használatához kötődő új nyelvhasználati mód születésére. Ez a folyamat ugyanis, mint látni fogjuk, legalább olyan komoly változásokat gerjeszt tudatunk szerkezetében, fogalmi rendszerünkben, mint az írásbeliség nyelvének kialakulása. Az elektronikus kommunikáció új távlatokat nyit a megismerendő valóság fogalmi reprezentációja előtt, átszervezi megismerési eszközkészletünket, új, miként azt közösségfogalmunk esetében is láthattuk, a korábbinál összetettebb fogalmak kialakulásához vezet a mindennapi információáramlás sodrásában.

Az új kommunikációs technológiák multimédiális világa a kommunikáció nyelv- és közösségformáló szerepének eddig ismeretlen

dimenzióit tárja fel előttünk. Megjelenése és elterjedése jelentős hatást gyakorol nyelvhasználati szokásainkra, gondolkodásunk szerkezetére és közösségi kapcsolatainkra. Amellett, hogy megváltoztatja képünket, a társadalomról és közösségről alkotott fogalmunkat, új típusú közösségi kötődések megteremtésével egyúttal új közösségi formák alapjává is válik.

2. Nyelvhasználati konvergenciák az új médiatérben

Az elektronikus kommunikáció korában születő, új közösségi formák kettős konvergencia gyümölcsei. Egyrészt az új médiumok – így mindenekelőtt az internet és a mobiltelefon – használata a közösségi viszonyok és szerepek mediatizációja révén a virtuális és fizikai közösségek eddig ismeretlen szintéziséhez vezet. Másrészt azáltal, hogy az új médiatérben szerveződő közösségek globális trendek áramában erősítik a helyi kötődéseket, az elektronikus kommunikáció egyúttal a globális és lokális közösségi formák közeledésének alapját is jelenti. E kettős, virtuális-fizikai és globális-lokális konvergencia eredményeként létrejövő, hibrid közösségek összetett, képlékeny, többretegű közösségi identitásokat feltételeznek megváltoztatva a hagyományos közösségi formákhoz köthető rögzített, stabil identitásról alkotott képzetünket.

Ez a közösségi viszonyok mediatizációját kísérő kettős konvergencia ugyanakkor elképzelhetetlen lenne azok nélkül a nyelvhasználati konvergenciák nélkül, amelyek biztosítják a különböző kommunikációs közösségek közötti gyors és folyamatos átjárhatóságot, az internetező, mobiltelefonáló ember hatékony információcserén, közös érdeklődésen, nyitottságon és bizalmon alapuló közösségválasztásának kommunikációs feltételeit. A továbbiakban ezeknek a nyelvhasználati konvergenciáknak két alapvető szintjét különböztetem meg egymástól. A nyelvhasználati módok közeledésének első szintjén a szóbeli és írásbeli nyelvhasználat konvergenciájának két alapvető formája valósul meg: a hangzó nyelv és a kép, illetve a szöveg és a kép szoros integrációját feltételező nyelvhasználati közeledés. Az előbbi közeledést az elsősorban a televíziózáshoz köthető és Ong nyomán „másodlagos szóbeliség”-nek nevezett kommunikációs technológia jelenti, amíg az utóbbi kereteit az internetezők Crystal által „netbeszéd”-nek hívott médiuma jelöli ki. Bár a kép és nyelv kölcsönhatásának más és más formáit feltételezve, de mindkét médium az írásbeli és szóbeli nyelvhasználat nyelvtani és jelentéstani világának közeledését, és ezzel párhuzamosan a különböző réteg- és csoportnyelvek megerősödését és az irodalmi nyelvvel szembeni fokozatos térnyerését alapozza meg.

Az új közösségi formák kialakulását elősegítő nyelvhasználati konvergenciáknak ez a második szintje nyelvtani és jelentéstani szempontból egyaránt jól érzékelhető módon teremti meg a beszélt és írott nyelv, valamint a kép integrációját. Az írott és beszélt nyelv, valamint a kép egyidejű

komplementer transzmissziója a mindennapi kommunikáció megkerülhetetlen jelenségévé vált, és mint ilyen természetesen jól érzékelhető nyomokat hagy a hétköznapi nyelvhasználatban is. Egy olyan nyelv születik ennek a transzmisszióknak az eredményként, amely – megfelelően a Robert E. Horn Visual Language című könyvében olvasható elvárásoknak – az írásbeliség korlátait meghaladva alkalmas lehet a megismerhető valóság egyre fokozódó komplexitásának a megragadására (Horn 1999). A továbbiakban azokra a nyelvhasználati konvergenciákra kívánok rávilágítani, amelyek a szónyelvi és képnyelvi funkciók logikájának kölcsönös viszonyát erősítik a multimediális kommunikáció gyakorlatában, és amelyek a nyelvi kreativitás eddig ismeretlen mintázatainak kialakulásához vezetnek az írott és beszélt nyelvben.

A mindennapi kommunikáció gyakorlatát megváltoztató ikonikus forradalom eredményeként egy, a verbális és vizuális eszközöket formai és jelentéstani szempontból ötvöző nyelvi struktúra kialakulásához vezet. Az elmúlt évtizedekben megjelenő software-ek kínálta grafikai lehetőségek révén új típusú vizualitás születésének vagyunk tanúi, ami a kreativitás eddig ismeretlen formáit teremti meg a hétköznapi nyelvhasználat terén. A napjainkban használt számítógépes és mobiltelefonos alkalmazások a könnyű képalkotás technológiai feltételeit kínálva biztosítják a képi kommunikáció mindennapivá válásának és a nyelvi, képi kódok kreatív kombinálásának lehetőségét a képek világában egyre otthonosabban mozgó nyelvhasználók számára. Az új technológiák teremtette nyelvi világban a kreativitás nem csupán mindennapi élményként hat, de az eredményes kommunikáció kritériumát is jelenti. A verbális kommunikáció képi dimenzióval való kiegészítése a nyelvi kreativitás új eszközei révén járul hozzá a mindennapi információcsere hatékonyabbá tételéhez. De miből fakad a képi dimenzió jelentősége a köznapok kommunikációjában?

Ahogy arra a szónyelvi és képnyelvi funkciók logikájának viszonyán elgondolkodó Ludwig Wittgenstein is felhívja a figyelmet, gondolati folyamatainkban meghatározó szerep jut a képi szimbólumoknak (Wittgenstein 1969). S bár a szónyelv és a képnyelv együtt, egymást áthatva funkcionálnak, „a közönséges ember gondolatai szimbólumok keverékében mennek végbe”, és ezek közül a szimbólumok közül a nyelvek „csak csekély részt alkotnak” (Wittgenstein 1969. 163). Ennek oka Wittgenstein szerint abban keresendő, hogy noha a szavak a képekhez hasonlóan életformákba ágyazott eszközök, szavaink túlnyomórészt konvencionális jelentéstartalommal bírnak, a képek lényegüket tekintve természet adta, konkrét jelentéshordozók. A gondolkodás képek rajzolásához hasonlítható folyamat, érvel Wittgenstein, amelyben a közvetlenebb nyelvként funkcionáló képnek nagyobb szerepe van, mint a szónyelvnek. A képnyelv és szónyelv viszonyának ilyen értelemezése ma már, persze, korántsem számít egyedülálló filozófiai kísérletnek (Szécsi 2021). Wittgenstein, Bertrand

Russell, Henry H. Price nyomdokain haladva mind többen veszik védelmükbe azt az álláspontot, hogy a vizuális képzetek lényeges szerepet játszanak a racionális gondolkodásban (Russell 1986). Rudolf Arnheim, Robert Horn, Antonio R. Damasio, Merlin Donald, Nyíri Kristóf más-más diszciplínák irányából hívják fel a figyelmet az emberi gondolkodás eredendően képies jellegére és a képi kommunikáció mindennapi információcserékben betöltött jelentős szerepére (Arnheim 1979; Horn 1999; Damasio 1996; Donald 1991; Nyíri 2002). Miként Nyíri fogalmaz: „ha az emberi gondolkodás eredendően képies; ha szónyelvi emlékeink éppenséggel képi közegben tárolódnak, s képi közvetítéssel válnak ismét szónyelvivé, akkor a hagyományok és hagyományozódás bármiféle érvényes elméletének érdemben kell foglalkoznia a képi hagyományozás sajátosságaihoz” (Nyíri 2002. 8). Az új kommunikációs technológiák expanzióját kísérő médiakonvergenciák olyan nyelvhasználati közeledésekhez vezetnek, amelyek révén a szónyelv és a képnyelv transzmissziója felerősödik és a mindennapi kommunikáció meghatározó elemévé válik. Mindez persze jelentősen növeli a nyelvi kreativitás szerepét a multimediális információcserét is magban foglaló hétköznapi kommunikáció gyakorlatában (Szécsi 2021; Szécsi 2016; Szécsi 2013).

Valószínűleg ennek a fejleménynek a felismerése sarkall mind több kortárs szerzőt arra, hogy a nyelvi kreativitást mint a mindennapi nyelvhasználat jelenségét, semmint különleges képességgel és tudással megáldott emberek privilégiumát vizsgálja. „A kreativitás a mindennapi nyelv valamennyi elemét átható jellemzője”, olvashatjuk Roland Carter *Language and Creativity* című könyvében, azaz „nem egyszerűen kivételes emberek sajátja, illetve a hétköznapi emberek kivételes tulajdonsága” (Carter 2004. 13). Nem kétséges, hogy a nyelvi kreativitás felfogásának „demokratizálódása” új lendületet kap a multimediális kommunikáció közegében. Az új kommunikációs technológiák használatával egyre elterjedtebb eszközzé váló nyelvi játékok, rövidítések, humor, kép-szó kombinációk stb. arra ösztönzik az alkalmazott nyelvészeket, hogy a hétköznapi nyelvhasználókra mint a nyelvi jelentés kreatív dizájnereire tekintsenek. Emiatt egyre komolyabb érdeklődés tapasztalható körükben a kreativitás interakciós funkcióit megjelenítő dinamikusabb modell iránt, amely képes lehet megvilágítani a mindennapi kreativitás dialogikus természetét.

Ennek a dinamikus modellnek a gyújtópontjába a nyelvi kreativitás mint a kontextus-érzékeny nyelvhasználatot szolgáló képesség kerül, amely révén a kommunikáló ember bármikor és bárhol új jelentéseket képes alkotni, amikor és ahol erre szükség van. A kreatív nyelvnek számos funkciója lehet a mindennapi beszédben. Roland Carter és Michael J. McCarthy az alábbiakat emeli ki ezek közül: az üzenet tartalmának újszerű megvilágítása; a diskurzus szellemessé, humorossá tétele; a kommunikált jelentéstartalom kiemelése; egy

sajátságos attitűd megjelenítése; negatív, ellenséges beállítódás kifejezése; a beszélő identitásának nyilvánvalóbbá tétele; a nyelvi formákkal való játék mások szórakoztatására; a beszéd egy szeletének lezárása és egy másik indítása; vagy egyszerűen csak a diskurzus „megalajozása” (Carter-McCarthy 2004. 79). Ezek a funkciók Carter és McCarthy szerint a kreatív interakciók két alapvető szintjét feltételezik: egyfelől a beszéd alakzatainak prezentációs használatát (pl. a metaforikus találékonyság nyílt megmutatkozásai, szójátékok, idiómák használata, az elvárt idiomatikus formuláktól való tudatos eltávolodás), másfelől az első pillanatban kevésbé azonosítható, esetleg csak félig tudatos ismétléseket (pl. párhuzamok, visszhangok, érzelmi közeledést kifejező szókapcsolatok ismételtetése). Janet Maybin és Joan Swann vizsgálatai rávilágítanak arra, hogy a kreatív interakciók ezen két szintje rendszeresen megjelenik az internethasználók körében, akik a metaforákat, ismétléseket, rekontextualizációkat és műfaji ötvözeteket gyakran szolidaritásuk, kritikai álláspontjuk, vagy éppen társadalmi beállítottságuk közvetítésére használják (Maybin-Swann 2007).

A gondolkodás eredendően képies jellegére utal tehát az a nyitottság, amellyel az elme a mindennapi nyelvi kreativitás eredményeként született új jelentéseket, névátviteleket, metaforákat befogadja. Mert miként arra Dawn G. Blasko és Cynthia M. Connine is felhívják a figyelmet, az új metaforákat ugyanolyan nyelvi mechanizmusok alapján értjük meg és fogadjuk be, mint a régieket, azaz interpretálásuk nem igényel több mentális munkát (Blasko-Connine 1993). Vagy ahogy azt Sam Glucksberg és Matthew S. McGlone hangsúlyozza, a metaforikus jelentéseket – legyenek azok új jelentés-kiterjesztés eredményei – éppoly automatikusan értjük meg, mint a szószerintieket (Glucksberg-McGlone 1999). Erre az eredendően képies gondolkodásmódra hat felszabadítólag a mindennapi információcserében egyre komolyabb szerephez jutó multimedialitás, amely formai és jelentésbeli szempontból egyaránt új kereteket kínál a nyelvi kreativitásnak. A dinamikussá váló, merőben metaforikus nyelv képpel ötvözve nem csupán az információcsere hatékonyságát növeli, de a kommunikáló felek közötti intenzívebb kommunikáció és kölcsönös azonosulás feltételeinek megteremtésével erősebben és közvetlenebbül hat az érzelmekre, mint a pusztán szöveg. Az új kommunikációs nyelv születése és elterjedése az írott nyelv korlátaival szembesülő ember nagyon is tudatos választásának eredménye, aki úgy gondolja, hogy e nyelv használatával eredményesen kapcsolódhat be a mind jobban felgyorsuló és globálissá váló információáramlásba, és világosabban fejezhet ki a mindennapjait meghatározó fogalmi összefüggéseket vagy éppen emóciókat valamely adott helyi közösség tagjai számára.

A nyelvi kreativitás új mintázatait eredményező és a multimedialitás jegyében megvalósuló nyelvhasználati konvergencia tehát a sokcsatornás

mindennapi információcsere, egészen pontosan az azt kísérő médiakonvergencia gyümölcse. A médiakonvergencia folyamata az új médiumok, mindenekelőtt az internet megjelenésének és széleskörű használatának következménye, ami tágabb és szűkebb értelemben is jelenti az egyre növekvő információéhség csillapítására használt médiumok közeledését. Tágabb értelemben ez a közeledés az alapvető kommunikációs technológiák szintjén valósul meg azzal, hogy az újságot olvasó, rádiót hallgató, televíziót néző, az internet multimediális anyagait böngésző, vagy a mobil telefonját használó ember szóbeli, írásbeli, multimediális közlési folyamatai közötti nyelvi, stílusbeli határok mindinkább elmosódnak a szóbeliség, írásbeliség, multimediális kommunikáció szükségszerű konvergenciáját vonva maga után. Szűkebb értelemben a médiakonvergencia jelensége a tömegkommunikáció világában bekövetkező médiaközeledést jelenti, amelynek következményeként az internetes kommunikációhoz köthető multimedialitás révén a hagyományos médiumok (írott sajtó, rádió, televízió) mindinkább egy közös médiummá kapcsolódnak össze. Mind a tágabb, mind a szűkebb értelemben vett médiakonvergencia jelenségének hátterében tehát a beszéd, szöveg és kép új technológiák (internet, mobil telefon) használatához köthető folyamatos és intenzív kölcsönhatása rejlik. Mindez egyidejűleg jelenti a szóbeliségre, írásbeliségre és képi kommunikációra jellemző sajátosságok konvergenciáját (pl. az SMS, MMS, e-mail üzenetek esetében), illetve az egyes médiumfajok egyidejű transzmisszióját (pl. az internetes tartalmakba ágyazottan megjelenő filmek, televíziós anyagok, rádiós hanganyagok, írott sajtótermékek esetében). Bár a tágabb értelemben vett médiakonvergencia jelensége már a rádió, televízió megjelenésével és a „másodlagos szóbeliség” kialakulásával megkezdődött, a folyamat a szűkebb értelemben vett, tehát a tömegkommunikációs műfajok közeledését előidéző internetes és mobilkommunikáció térhódításával, az internetes tartalmak bővülésével kap igazán lendületet, és válik a „netbeszéd” születésével egy átfogó nyelvhasználati konvergencia alapjává. Ez a nyelvhasználati konvergencia természetesen túlmutat az egyes tömegkommunikációs médiumokra jellemző nyelvhasználati módok, stílusok közeledésén, az egyszerre több tömegkommunikációs csatornán is eredményesen használható újságírói nyelv kialakulásán. Lényegét akkor értjük meg, ha a médiakonvergencia két lényegi aspektusát figyelembe véve, a „másodlagos szóbeliség” és a „netbeszéd” kölcsönhatásának eredményeként közelítjük meg. Egy olyan átfogó nyelvi változásként, amely egyúttal feltétele is az eredményes többcsatornás kommunikációnak.

Ennek az átfogó nyelvi változásnak pedig a szóbeliségre és írásbeliségre jellemző nyelvhasználati formák konvergenciája jelenti az alapját, amely mind a rádió, televízió használatához kötődő „másodlagos szóbeliség”, mind a szöveg, beszéd, kép egyidejű, komplementer transzmisszióját feltételező

multimédiás kommunikációs üzenettovábbítási technológiák közegében kibontakozó „netbeszéd” révén komoly nyelvtani, jelentéstani nyomokat hagy a nyelvben. Ennek ma már számos konkrét jelét érzékeljük a mindennapi nyelvhasználatban. Gondoljunk például azokra a kapcsolattartó szövegekre, amelyeket ugyan írásban rögzítünk, mégis közelebb állnak az élőnyelvi megnyilatkozásokhoz! Az e-mail, SMS vagy MMS üzenetek grammatikai, stilisztikai jellemzői egy különös, az írásbeliség köntösébe bújtatott szóbeliség jegyeit mutatják.

Ezek a szóbeliségre jellemző grammatikai, stilisztikai eszközök azonban sokkal tudatosabban épülnek be a szövegekbe nem egyszer bonyolult jelentéstartalmak kifejezésére, mint a szimplán szóbeli megnyilatkozások esetében. Az írásbeli kommunikáció során ugyanis a közlő minden időbeli korlát ellenére képes arra, hogy áttekintse a megfogalmazottakat, reflektáljon a rögzített nyelvi konstrukciókra. A szóbeli kommunikációt jellemző elemeknek így komoly stilisztikai jelentése, értéke lehet: használatukkal az üzenetet megfogalmazó személy jelzi, hogy elfogadja és alkalmazni kívánja egy, az SMS, MMS, e-mail kommunikáció köré szerveződő nyelvi közösség szabályait. Azaz nem pusztán azért kerül például az összetett mondatszerkezeteket, hosszabb szavakat, elvont kifejezéseket, mert az elektronikus üzenetküldés komoly időbeli korlátokat szab és ily módon némiképpen reprodukálja a szóbeli kommunikáció sajátosságait, hanem azért is, mert ezáltal egyértelművé kívánja tenni valamely, a nyelvhasználat bizonyos formáit elfogadó közösséghez való tartozását, s azt, hogy ez a kötődés nagyon is tudatos választás eredménye.

Az így elfogadott nyelvi szokások értelemszerűen erőteljes hatással vannak mindennapi nyelvhasználatára is. Az írásbeliség köntösében becsempészett szóbeliség nyomokat hagy az írásbeli kommunikáción, ami a szóbeli és írásbeli nyelvhasználat korábban már tárgyalt konvergenciáját idézi elő. Ennek eredményeként egyre inkább elmosódnak a határok a szóbeli és írásbeli kommunikáció között, s megteremtődnek egy új kommunikációs nyelv jelentéstani, grammatikai alapjai.

Az új kommunikációs nyelv a megszületése és elterjedése az írásbeliség kínálta nyelvi és fogalmi lehetőségeket jól ismerő ember nagyon is tudatos választásának eredménye, aki úgy gondolja, hogy e nyelv használatával eredményesen kapcsolódhat be a mind jobban felgyorsuló és globálissá váló információáramlásba, és világosabban fejezhet ki a mindennapjait meghatározó fogalmi összefüggéseket vagy éppen emóciókat egy adott helyi közösség tagjai számára. Az elektronikus médiatérben megszülető kommunikációs nyelv tehát integrálja a szóbeli és írásbeli nyelvhasználat bizonyos jellemzőit. Alapvetően ebből fakad sajátos, képies jellege is, amelynek, persze, komoly jelentéstani és szintaktikai ismérvei vannak.

Ezek közül talán a legfontosabb az olyan nyelvi elemek mind gyakoribb használata, amelyek jelentése fogalmi összefüggések széles képzettársítási tartományát képes átfogni, konceptuálisan nem elemzett „képekbe” tömöríteni. Ez a „másodlagos szóbeliség” és a „netbeszéd” kölcsönhatása által felerősített képiesség azonban nemhogy leegyszerűsítene, de tovább is árnyalja nyelvi világunkat, amely ezáltal egyfelől újabb fogalmi összefüggések feltárásának válhat az eszközévé, másfelől a szemiotikai globalizáció hatásait felerősítve hozzájárulhat a globális információáramlás felgyorsulásához is.

De miben rejlik az új nyelvhasználati formák képies jellege? Milyen nyelvtani, szóképzleti, jelentéstani változások utalnak a nyelvben a „másodlagos szóbeliség” és a „netbeszéd” kölcsönhatásából fakadó új beszéltnyelviség térnyerésére? A kérdésekre válaszolva mindenekelőtt tegyük egyértelművé, hogy akár a „másodlagos szóbeliség”, akár a „netbeszéd” jelenti a szóbeliség-írásbeliség konvergencia közegét, az újonnan születő nyelvhasználati formák egy, a szóbeli és írásbeli nyelvtől egyaránt eltérő, harmadik nyelvváltozatot testesítenek meg. Erre hívja fel a figyelmet Crystal is, amikor a „netbeszéd” fogalmának meghatározásakor hangsúlyozza, hogy bár az internethasználathoz köthető új nyelv lényegét tekintve egy, a szóbeliség nyelvére emlékeztető írásbeli nyelv, a „netbeszédet” önmagában sem a beszélt, sem az írott nyelvvel nem lehet azonosítani, mert mindkét nyelv sajátosságai felfedezhetők benne (Crystal 2004). Ahogy arra az előző fejezetben is utaltam, Crystal a „netbeszédet” ugyanakkor nem egyszerűen a beszélt és írott nyelvek specifikumainak összességéként, hanem egy teljes mértékig új médiumként fogja fel. Vagyis a „netbeszédet” egyfajta szóbeliség-írásbeliség „kentaurnak” tekintő szerzők helyett inkább azokkal ért egyet, akik a számítógép-használat közegében kifejlődött, új nyelvet a szóbeli és írásbeli nyelvhasználattól egyaránt különböző, önálló nyelvként közelítik meg. Ezek közé a szerzők közé tartozik például Marilyn Deegan is, aki szerint az elektronikus szövegek tulajdonságaival (képlékenység, intertextualitás stb.) összefüggő nyelvi változások egyaránt kombinálódnak a beszélt és írott nyelv sajátosságaival, és teszik ilyen módon a „netbeszédet” egy lényegében önálló, „harmadik médiummá” (Deegan 2000). „Egyértelmű jeleit fedeztem fel annak,” - írja Crystal - „hogy egy új nyelvi változat van születőben, amelynek jellemzői erősen kötődnek technológiai kontextusának tulajdonságaihoz, miként a technológiát használók intencióihoz, tevékenységéhez és személyiségéhez is” (Crystal 2004. 225). Amiből persze az is következik, hogy ha olyan újabb technológiák születnek, amelyek integrálják az internetet és más kommunikációs szituációkat, akkor egy újabb nyelvi konvergencia veszi kezdetét, amihez majd az új technológiák kínálnak nyelvi mátrixot. Éppúgy, mint ahogy azt a „másodlagos szóbeliség”, a „netbeszéd”, illetve azok egymásra hatásából keletkező új beszéltnyelviség kialakulásakor is tapasztalhattuk.

Ennek az új médium születéséhez vezető nyelvhasználati konvergenciának az eredménye tehát a nyelv képiessé válása, aminek egyaránt megvannak a maga jelentéstani és nyelvtani ismérvei. Jelentéstani szempontból ez az újonnan kifejlődő nyelv elsősorban attól válik képiessé, hogy szókészlete egyre több olyan összetett fogalmi összefüggésre utaló elemet tartalmaz, amelynek jelentéstartománya nem gondolati reflexió eredményeként megnevezett fogalmi kapcsolatra épül, hanem fogalmi viszonyok közvetlenül nem reflektált széles képzettársítási tartományát fogja át. Más szóval, egy sajátos metaforikus nyelv van születőben, amelynek sokkal inkább az a rendeltetése, hogy „megmutassa”, képekbe foglalja a világot, hogy ezzel a wittgensteini fordulattal éljünk, semmint, hogy újabb kategóriák és fogalmak segítségével elemezze, felbontsa azt. Használatával a kommunikáló ember inkább „láttatni”, „érzékeltetni”, nem pedig meghatározni, elemezni akarja a fogalmi összefüggéseket. A nyelvhasználó szándéka erősen emlékeztet bennünket az írást nem ismerő kultúrák prédikátorainak, költőinek, filozófusainak szándékaihoz azzal az Ong által is hangsúlyozott különbséggel, hogy ez az elektronikus médiumok korában kialakuló nyelv tudatos választás eredménye, amely révén a „másodlagos szóbeliség” és a „netbeszéd” korának embere már feltárt fogalmi kapcsolatokat próbál beágyazni még komplexebb összefüggések rendszerébe úgy, hogy az ily módon felismert viszonyokat széles jelentéstartományú kifejezésekkel, a komplex összefüggések megbontása nélkül kívánja érzékeltetni és megragadhatóvá tenni. Ez a folyamat természetesen a nyelvtani szerkezetek leegyszerűsödésével jár együtt. Ezeknek a komplex jelentéstartományú kifejezéseknek az alkalmazása ugyanis szükségtelemmé teszi a fogalmi elemzés talaján kifejlődő, bonyolultabb nyelvtani szerkezetek, például többszörösen összetett alárendelő mondatok alkalmazását.

Ez a jelentéstani tömörítés az új nyelvi elemek megjelenése mellett egyúttal a meglévők eddigiektől eltérő használatához is vezet. Bizonyos kifejezéseink jelentéstartománya kiszélesedik, újabb és újabb fogalmi kapcsolatokat ölelve fel. Ezáltal összetettebbé válik a jelölet fogalmát magában foglaló és alapvetően különböző kommunikációs helyzeteket megjelenítő fogalmi viszonyok képzettársítási hálózata is. E folyamat gyümölcse közösségfogalmunk megváltozása, összetettebbé válása is. Ez a fogalom ugyanis korábbi elemzések eredményeként kristályosodott ki és vált különböző kommunikatív cselekvések tárgyává. Ennek eredményeként szűkült folyamatosan magának a „közösség” szónak is a jelentéstartománya a fogalmi viszonyok egy meghatározott csoportjára.

E fogalmi viszonyok azonban a televíziózó, internetező, mobiltelefon segítségével kapcsolatot tartó ember már említett képies nyelvének keretei között nem újabb logikai elemzés révén válnak bonyolultabb fogalmi összefüggések képzettársítási tartományának elemeivé. Ennek oka, hogy a

„másodlagos szóbeliség” és a „netbeszéd” kultúrájának embere a kommunikációs helyzetek számának növekedésével, az újabb kommunikációs lehetőségek megjelenésével bonyolultabbá váló közösségfogalmat nem felbontani akarja az írásbeliség kultúrájában gyökerező elemzési módszer segítségével, hanem a maga komplexitásában megjeleníteni. E törekvésnek jelentéstani következményeként a közösség szó jelentéstartománya a korábbiakhoz képest több fogalmi csomópontot ölel fel, azaz az adott kifejezés képiessé válik. Más szóval, az új kommunikációs technológiák közvetítik és felerősítik azokat a jelentéstani változásokat, amelyek összetettebbé teszik közösségfogalmunkat. Mégpedig elsősorban azzal, hogy e fogalmunk jelentéstartományát az új médiumok használatához kötődő kommunikációs helyzetek fogalmi megjelenítésével gazdagítják.

A nyelv képiessé válásának ugyanakkor számos szókészleti és nyelvtani jele is van, amelyek az új beszéltnyelviség kialakulásához vezető nyelvhasználati konvergencia révén egyaránt érzékelhetők a szóbeli és az írásbeli nyelvhasználatban:

(a) Az egyik ilyen jel a főként az új technológiák világát idéző jelentéssűrítő szóösszetételek mind gyakoribb használata a nyelvben (pl. kibertér, kiberkultúra, webmail, webmester). Ezek a főként a „netbeszéd” keretein belül létrejött és használatossá vált kifejezések a jelentéstani tömörítés hatékony eszközei, amelyek eddig ismeretlen fogalmi tartományokat képesek megjeleníteni és a kommunikáció tárgyává tenni. A „netbeszéd” sajátos szókészletéből merítő összetett szavaktól függetlenül is elmondhatjuk azonban, hogy a jelentéssűrítő szóösszetételek egyre gyakoribb előfordulása a beszélt és az írott nyelvben a nyelv képiessé válásának jele.

(b) Ugyancsak a nyelv képiessé válására utalnak a szóban és írásban egyaránt egyre nagyobb számban előforduló rövidítések, összevonások, mozaikszavak, illetve a főként angolszász eredetű és gyakran az informatikához kapcsolódó betűszavak (pl. FAQ= frequently asked question, HTML= hypertext markup language, asap=as soon as possible, afaik=as far as I know, vagy a magyar nyelvben: sztem=szerintem, vki=valaki, ism=ismer). Ezek a rövidítések, összevonások, betűszavak ma már főként „netbeszéd” világához köthetők, de az ilyen típusú nyelvi elemek mind gyakoribb használata már a rádió, televízió, azaz a „másodlagos szóbeliség” korában is érzékelhető jelenség volt.

(c) A „netbeszédhez” kötődő írásbeliséget érintő és a nyelv képiessé válását talán leglátványosabban jelző jelenség az írásjeleket képi elemekkel, hangulatjelekkel, emotikonokkal, illetve számjegyekkel kombináló írásmód elterjedése (pl. @cím, c6=chat), Túl azon, hogy a napi információcsere felgyorsulása mindinkább indokoltá és elfogadottá teszi az ilyen eszközök alkalmazását, ez az írásmód egyúttal a képies jelentéssűrítésre fogékony nyelvi gondolkodás általánossá válására utaló fejlemény is.

(d) A jelentéssűrítésre fogékony nyelvhasználat jele a korábban az elsősorban a szóbeli közlési folyamatokra jellemző nyelvtani sajátosságok általánossá válása is. Ebbe a körbe tartozik a mindennapi kommunikáció során alkalmazott mondatszerkezetek leegyszerűsödése is; például az a ma már általánosnak tekinthető és a mindennapi szóbeli és írásbeli nyelvhasználatot egyaránt befolyásoló tendencia, hogy a többszörösen összetett, alárendelő mondatszerkezetek helyét mindinkább a sokkal könnyebben feldolgozható, a képies nyelv követelményeinek sokkal inkább megfelelő mellérendelő mondatok veszik át.

A fentiekben taglalt jelentéstani, nyelvtani fejlemények tehát egyaránt arra utalnak, hogy a sokcsatornás elektronikus kommunikáció közegében egy olyan új nyelv van kibontakozóban, amely a háttérben rejlő nyelvhasználati konvergenciák révén alkalmas lehet az egyre növekvő számú napi információ eredményes feldolgozására és hatékony cseréjére. Ez a szóbeli, írásbeli és elektronikus kommunikációs szituációk határait fokozatosan felszámoló nyelv egyúttal elmosza az egyes kommunikációs szituációk köré szerveződő közösségek közötti választóvonalakat is. Az új kommunikációs technológiák alkalmazásához köthető nyelvhasználati konvergenciák ilyen módon alapozzák meg a különböző közösségi formák mediatizációjának folyamatát, az új típusú, hibrid közösségek kialakulását. Más szóval, a különböző közösségi formák konvergenciája elképzelhetetlen lenne az új beszéltnyelviséget eredményező nyelvhasználati konvergenciák nélkül. Sőt nyugodtan kijelenthetjük, hogy az e konvergenciák eredményeként megszülető nyelvi struktúra valójában feltétele is a hagyományos társadalmi kategóriák, közösségi formák közötti határok megszűnésének. Egy időben jelenti ugyanis az eredményes globális kommunikáció és ezáltal az új közösségiséget megszilárdító globális nézőpont feltételét, valamint a tudatos választások révén megerősödő helyi közösségek pillérét.

Irodalom

- Arnheim, Rudolf (1979): *Film als Kunst: Mit einem Vorwort zur Neuausgabe.* Frankfurt am Main, Taschenbuch Verlag.
- Baron, Naomi S. (1984): *Computer Mediated Communication as a Force in Language Change.* *Visible Language*, 18, 118-141.
- Baron, Naomi S. (2000): *Alphabet to Email.* London, Routledge.
- Blasko, Dawn G. – Connine, Cynthia M. (1993): *Effects of Familiarity and Aptness on Metaphor Processing.* *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 2, 295-308.
- Carter, Roland (2004): *Language and Creativity: The Art of Common Talk.* London/New York, Routledge.

- Carter, Roland – McCarthy, Michael J. (2004): Talking, Creativity: Interactional Language, Creativity, and Context. *Applied Linguistics*, 1, 62-88.
- Churchland, Patricia S. (1986): *Neurophilosophy: Toward a Unified Science of the Mind-Brain*. Cambridge, Bradford Books/MIT Press.
- Crystal, David (1997): *English as a Global Language*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Crystal, David (1998): *Language Play*. Harmondsworth, Penguin
- Crystal, David (2004): *Language and the Internet*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Damasio, Antonio (1996): *Descartes tévedése*. Budapest, Aduprint Kiadó.
- Damasio, Antonio (2010): *Self Comes to Mind: Constructing The Conscious Brain*. London, William Heinemann.
- Deegan, Marilyn (2000): Introduction. In F. Condrón – M. Fraser – S. Sutherland (szerk.): *CTI /= Computer in Teaching Initiative/ Textual Studies: Guide to Digital Resources for the Humanities*. Oxford, University of Oxford Press, 1-12.
- Derrida, Jacques (2001): *Papier Machine*, Paris, Galilée.
- Edelman, Gerald (1987): *Neural Darwinism: The Theory of Neuronal Group Selection*. New York, Basic Books.
- Edelman, Gerald (1992): *Bright Air, Brilliant Fire*. New York, Basic Books.
- Glucksberg, Sam – McGlone, Matthew S. (1999) : *When Love is not a Journey: What Metaphors Mean*. *Journal of Pragmatics*, 31, 1541-1558.
- Hansen, Mark B. (2000): *Embodying Technesis: Technology Beyond Writing*. Ann Arbor, University of Michigan Press.
- Hansen, Mark B. (2004): *New Philosophy for New Media*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Heidegger, Martin (1957): *Hebel – Der Hausfreund*. Pfullingen, Günther Neske.
- Heim, Michael (1993): *The Metaphysics of Virtual Reality*. New York-Oxford, Oxford University Press.
- Heim, Michael (1998). *Virtual reality and the tea ceremony*. In Beckmann, J. (szerk.): *The virtual dimension*. Princeton, NJ, Princeton Architectural Press, 1-28.
- Horn, Robert E. (1999): *Visual Language: Global Communication for the 21st Century*. Bainbridge Island, WA, Macro VU.
- Innis, Harold A. (1951): *The Bias of Communication*. Toronto, University of Toronto Press.
- Johnson, Mark (1987): *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago, University of Chicago Press.
- Johnson, Mark (2007): *The Meaning of the Body: Aesthetics of Human Understanding*. Chicago - London, University of Chicago Press.

- Lakoff, George (1987): *Women, Fire, and Dangerous Things*. Chicago, University of Chicago Press.
- Lakoff, George (1993): The contemporary theory of metaphor. In: A. Ortony (szerk.): *Metaphor and Thought*. New York, Cambridge University Press, 202-252.
- Lakoff, George (2008a): *The Political Mind: A Cognitive Scientist's Guide to Your Brain and Its Politics*. New York, Penguin.
- Lakoff, George (2008b): The neural theory of metaphor. In: R. Gibbs (szerk.) *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. New York, Cambridge University Press, 17-38.
- Maybin, Janet – Swann, Joan (2007): Everyday Creativity in Language: Textuality, Contextuality, and Critique. *Applied Linguistics*. 4, 497-517.
- Nyíri Kristóf (2002): Az MMS képfilozófiájához. In: Nyíri K. (Szerk.): *Mobilközösség – mobilmegismerés*. Budapest, MTA Filozófiai Kutatóintézete. 213-231.
- Ong, Walter J. (1982): *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*. London - New York, Methuen.
- Orbán Jolán (2015): Újtechnológia, újmédia, újirodalomelmélet. In Orbán J. (szerk.): *Újmédia, újnyelv, újfilozófia, újirodalom(elmélet), újpedagógia?* Pécs, Pécsi Tudományegyetem.
http://polc.ttk.pte.hu/tamop-4.1.2.b.2-13/1-2013-0014/96/orbn_joln_jtechnologia_jmdia_jiroadalomelmlet.html
- Szécsi, Gábor (2013): Social and Linguistic Convergence in the Information Age. *Canadian Journal of Communication*, (vol. 38) 4, 639-648.
- Szécsi Gábor (2016): *Média és társadalom. Kommunikációfilozófiai adalékok a mediatizáció fogalmához*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Szécsi, Gábor (2021): Pictorial meaning, language, tradition: notes on image semantic analyses by Kristóf Nyíri. *Studies in East European Thought*, 4, 459-473.
- Tannen, Deborah (1989): *Talking Voices: Repetition, Dialogue and Imagery in Conversational Discourse*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Wittgenstein, Ludwig (1969): *Philosophische Grammatik*. Schriften 4. kötet, Frankfurt/M., Suhrkamp.